

YÖN
HAFTALIK GAZETE

NATO

MESELESİ

DIŞ POLİTİKA TABULARI

NATO meselesi daha uzun süre tartışılacağına benzemektedir. İktidar, klâsik dümen suyu politikasını benimsemiştir. Kökleşmiş tabulara yaslanan bu politikanın sakıncalarının kamu oyuna anlatılması, hayli zaman alacaktır. Bunun içindir ki, kökleşmiş tabuları, enine boyuna, sabırla tartışmak gereklidir.

Önce büyük bir yalan gözler önüne serilmelidir: Amerika, Stalin'in şantajlarından Türkiye'yi korumuş değildir. Aksine, Yalta ve Potsdam'da, Boğazları Stalin'e peşkeş çeken Amerikalılar ve İngilizlerdir. Stalin, Anglo-Saksonlardan cesaret aldığı için üs ve toprak talebini yapabilmıştır. O tarihlerde Amerika'nın Moskova Büyükelçisi bulunan Harriman'ın sayın Nihad Erim'e büyük bir safiyetle söylediği sözlerin anlamı açıktır: Türkiye'nin Staline hayır demesi üzerine, Batılı büyükelçiler, bir araya gelip Kızıl Ordunun topraklarımızı istilâsını bir televizyon seyircisi rahatlığıyla sabaha kadar beklemişler. İstilâ gerçekleşmeyince de pek şaşırınmışlar.

Türkiye, Stalin'in şantajlarına tek başına karşı koymuştur. Eğer bir istilâ denemesine girişilmediyse, bu Türkiye'nin azimli davranışının ve Stalin'in, ömrü boyunca, rizikolu hareketlerden dikkate kaçınmasının sonucudur. Stalin, en ufak riziko almamak şartıyla İkinci Dünya Harbinden yararlanarak, eskiden Çarlık Rusyasına ait olan bazı toprakların ilhakına gitmiştir. Fakat durumu azıcık rizikolu görünce, harpte işgal ettiği İran'dan hemen çekilmiştir. Anlaşmalara göre, silâhlendirme teşebbüsleri üzerine, bütün Almanya'yı işgal hakkına sahip bulunduğu halde, Rusya, bu açık hakkını kullanmaktan kaçınmıştır. Batılardan tepki gelmesi zayıf bir ihtimal olmakla beraber, milli bir mukavemetle karşılaşacağına bildiği için, Tito Yugoslavyasının Sovyet Blokundan kopmasını da sineye çekmiştir.

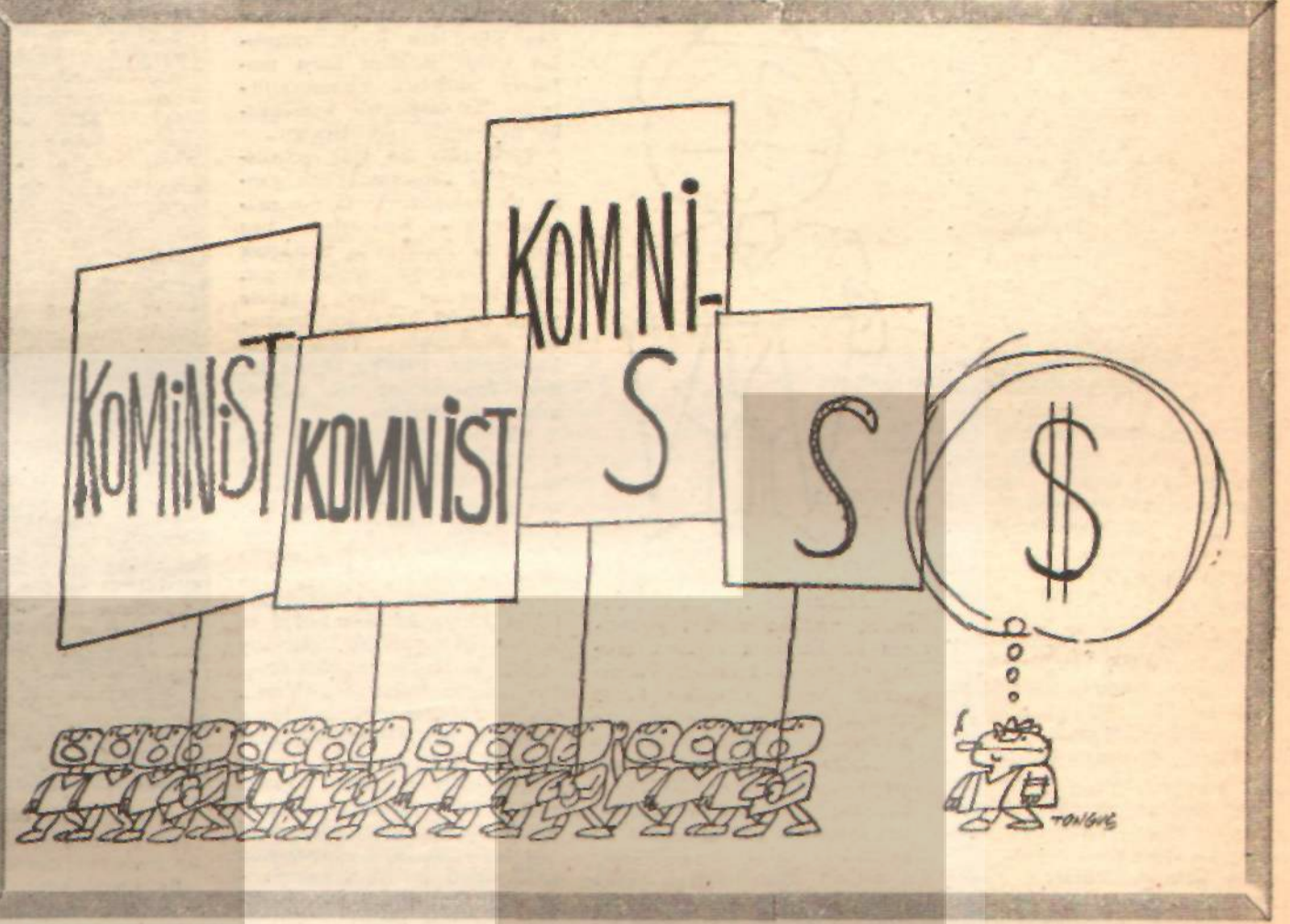
Avrupa'da Rus istilâsı korkusu da, gerçekten böyle bir istilâ beklendiğinden değil, içeride komünist ihtilâllerinden endişe edildiği için yaratılmıştır. Zamanın Dışişleri Bakanı Acheson, bunu açıkça belirtmektedir: «Batı Avrupa'da büyük bir kara kuvveti bulundurmamak zorunluluğu vardır. Batı Avrupa ülkelerinde içeriden yapılacak bir ihtilâl tehlikesi bu volla önenebilir».

«NATO ve Avrupa Birliği Hareketi» adlı eserinde Margaret Balla, bu gerçeği daha az diplomatik bir dille açıklamaktadır: «Batı Avrupa'daki NATO üyeleri için en büyük tehlike, Sovyetlerden değil, içeriden gelmektedir. Bu tehlike özellikle Fransa ve İtalya'da gün meselesi idi. Bu ülkelerde komünist partileri, harpten büyük bir kuvvet ve prestijle çıkışlardı. Komünistlerin girişebilecekleri bir kütle hareketi sonucu, iktidara gelmeleri ihtimali çok kuvvetliydi».

Stalin'den değil, fakat kendi proletaryasından korkan Avrupa burjuvazisi, kurtarıcı Amerikan ittifakına dört elle sarılmıştır.

Türkiye'de ise dün olduğu gibi bugün de böyle bir tehlike, mutlu azınlığın ticarî bir oyunundan ibarettir. Bu nedenlerdedir ki, Johnson ve Dean Rusk'ın Türkiye'yi komünizmden kurtarma iddiası, çok kaba bir aldatmacadır. Bugün artık kesinlikle söylenebilir ki, Stalin, Anglo-Saksonların vaatlerine güvenerek, Türkiye'ye karşı bir blöf yapmıştır. Türkiye, bu blöfü görerek, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını, nfeilere ve Amerika'ya rağmen, tek başına korumuştur.

Amerika, ne zaman ki kendi savunması için Türk topraklarına ihtiyaç duymuştur, ancak o zaman Türkiye'nin koruyucu meleği kesilmiştir. Amerikan yetkilileri bunu açıkça belirtmektedirler. O tarihlerde İnlü General Bradley'in Kongreye söylediği sözler şöyledir: «Deniz aşırı ülkelerde üsler kurmamız gereklidir. Düşmanı kendi öz güvenlik si-

nirlarımızın ötesinde karşılamak ve ilk darbeyi, elde edilecek üsler yardımıyla vurmak zorunluluğunu, bütün Amerikalıların anlaması lazımdır. Silâhlı kuvvetlerimizin ve Amerikan topraklarının yeni bir harpten en az kavgıyla çıkması, kanaatime göre, başka türlü olmaz. Düşmanı canevinden vuracak bu üsler, düşman topraklarına en yakın bölgelerde kurulmalıdır».

Bu egoist ve saldırgan politikayı, General George C. Reinhardt, daha da açıklığa kavuşturmuştur: «Vurucu güçlerin yoğun şekilde yığınak yapılmaları gereken en elverişli bölge, Yakın Doğudur. Yakın Doğu, Sovyetler Birliği için en hassas ve allerjik bölgedir. Burada bulundurulacak kara, hava ve deniz kuvvetlerinin kısa bir süre sonra, Rusya'nın içerilerine, stratejik yerlerine ulaşması ve buralarını tahrip etmesi mümkündür... Yakın ve Orta Doğunun böyle bir harp operasyonu için ifade ettiği elverişli stratejik durumdan yararlanmak amacıyla, Amerikan Hükümeti, bu bölgelerdeki devletlerden, özellikle Türkiye ve İran hükümetlerinden askeri üsler «sağlama yollarını aramaktadır».

Koruyucu melek pozundakiler, sadece üslerle de yetinmemişler, gittikleri ülkelerde ucuz asker bulmaya çalışmışlardır. Truman'ın Ekim 1949 tarihli «Karşılıklı Savunma Yardım Kanunu», şu gerekçeyle çıkarılmıştır: «Yabancı hükümetlere yapılacak yardımlar, onların iktisadi ve siyasi güvenliklerini sağlamakla beraber, aslında Amerika'nın güvenliği uğruna yapılmış yatırımlar olarak düşünülmektedir. Amerika'nın bu güvenliğinin artırılması için, yabancı devletlerin askeri güçlerini arttırma yönünde çaba göstermelerini istememiz gereklidir».

Demek ki gerçekte, Amerika Türkiye'yi değil, Türkiye Amerika'yı korumaktadır. Ve bugün artık Stalin zamanında bile çok şüpheli olan bir Rus istilâsı tehdidinde Batıda ciddiyetle inanan kimse kalmamıştır. Dünya Jandarması Sam Amca'nın uykusunu kaçıran sev, artık daha çok milli kurtuluş hareketleridir. Müttefik hükümetleri, dolaylı saldırıdan, yani iç hareketlerden koruma teorisi, bu endişenin ifadesidir.

Bir Rus tehlikesi, hâlâ var sayılsa dahi, ittifaklar bugün anlamlarını yitirmişlerdir. Johnson, İnönü'ye vazdığı mektupta, NATO'nun ancak Amerika'nın işine geldiği takdirde Türkiye'yi koruyabileceğini kaba bir dille bildirmiştir. O hâlde bize bir sürü külfet yükleyen ittifaka ne lüzum vardır? İttifak, ancak Sam Amca'nın çıkarlarına uygun düşerse bizi koruyacağına göre, Amerika, çıkarları gerektirince ittifak olmadan da yardımımıza gelecek demektir. Nitekim Çin tehdidi karşısında, Amerika, Hindistan'ın savunmasına gönüllü olarak kosmuştur. Müttefiki Pakistan'ı ise, Hindistan saldırısından korumamıştır. Hatta müttefiki Pakistan'ı bırakıp, tarafsız Hindistan'ı tercih eden bir tutum takınmıştır.

Bütün bunlar tesadüfi olaylar değildir. Çağımızın siyasi ve askeri gerçeklerinin sonucudur. Amerikan dış politika otoritelerinden Kissinger, nükleer çağ diplomasisinin, ittifakları nasıl anlamsız kıldığını şöyle anlatmaktadır: «Nükleer çağın özelliklerinden biri, büyük devletlerin milli çıkarlarının daha belirli hâle gelmesidir. İki başlı bir dünyada, taraflardan birinin nisbi bir kazanç, öteklinin mutlak zavıflamasına tekkabül etmektedir. Bu sebeple nükleer silâhlara sahip devletlerden hiç biri, öteklinin herhangi bir bölgede büyük ilerlemeler kaydetmesini kabul edemez. Bahis konusu bölgenin bir ittifakla korunmuş olmaması, artık önemli değildir. Nitekim tarafsız bir Hindistan, Çin saldırısı sırasında, benzer şartlarda müttefik Pakistan'a gösterilecek olandan farksız biçimde Amerikan desteğinden yararlanmıştır. Bu şartlar altında, bağlantısızlar ile müttefikler arasında ayırım azalma eğilimindedir. Bir ülkenin müttefik olmaktan kazanacağı çok az şey vardır ve tarafsızlığı seçmekle de göze alacağı tehlike pek azdır».

Bu durumda, ciddiyetten uzak ve himlere davanarak, bir dümen suyu politikasını sürdürmek nite? Amerika bir sürü üsleri, istihbarat şebekesi, dünya dengesi ve 15 tümen için Türkiye'ye

muhtaçtır. Ama bu çok pahalı ve sahte himaye biz muhtaç mıyız? Türkiye'deki üslerin, kontrolümüz dışında tahrikçi faaliyetlerde kullanılması çıkarlarımıza uygun mudur? Topraklarımızda nükleer silâhlar bulunmasına ve nükleer bomba taşıyan uçakların göklerimizde tur atmasına müsaade etmek, Türkiye'yi lüzumsuz vere tehlikeye atmadan başka ne anlama gelmektedir ki? Amerika'nın bir «ileri karakol» olmaya boyun eğecek miyiz?

Bugün NATO taraftarlığı yapanlar dahi, sıkıştırılınca, «Efendim, NATO'dan çıkarsak bu pahalı silâhları sonra nasıl sağlayabiliriz» tarzında sudan gerçeklere sarılmaya başlamışlardır. Sanki Amerika'nın müsaadesiyle ve Amerikan çıkarları için kullanılacak silâhların fazla bir önemi varmış gibi, Türkiye'ye tehdit bugün Yunanistan'dan gelmektedir. Amerika da, Türkiye ve Yunanistan'a yeni silâhlar verme hazırlanmaktadır. Ama bu silâhların bir Türk - Yunan çatışmasında kullanılmaması yasaktır.

Bakımı fakir bütçeye ağır yük teşkil eden pahalı savunmaya ve silâhlara büyük ihtiyacımız olduğunu kabul etmek dahi, bugünkü alevhte durumu sürdürmek yine de gerekli değildir. Amerika, yıllardır tarafsız Hindistan'a silâh yardım yapmaya, NATO üvesi müttefiki Türkiye'ye olduğundan çok daha heveslidir. Hindistan silâhları almış, fakat Amerika'nın «vanslarına rağmen, bir ittifakla bağlanmaktan kaçınmıştır».

Mesele ne yerinden bakarsanız bakınız, bugünkü dümen suyu politikasından ve ileri karakol durumundan bir an önce kurtulmak gereklidir. Ama Amerika'ya dört elle sarılmayı, servet ve güvenliğinin vazgeçilmez sigortası savan statükocu bir mutlu azınlık anlamını çoktan yitirmiş tabularla avakta duran bağımlı politikayı sürdürmek için elinden geleni yapacaktır. Bu sebeledir ki, dış politikada bağımsızlık, iç politikada da köklü reformların ön şartı olmaktadır.

Doğan Avcioğlu

İKTİDARIN BOCALAMALARI

Demirel'e düşen hemen istifa etmektir. Ama istifa edemez ki.

Menderes iktidarının son yıllarına doğru başvurduğu usulle, Demirel, daha ilk aylarda sürüklenmiş bulunmaktadır. Bu durum, Demirel'in nasıl büyük bir handicapla işe başladığını göstermektedir. Menderes, ayon çevrelerin büyük desteği ile işbaşına gelmişti. İlk günlerinde Nâzım Hikmet'i haptisten çıkartacak kadar liberaldi. İktisadî durum ise, tek kelime ile, parlaktı.

Demirel, kötü iktisadî şartlar altında ve Zinde Kuvvetleri bütünü ile karşıtına almış olarak iktidarda bulunmaktadır. Bir Mc Carthy zihniyeti, özellikle savunma imkânlarından yoksun memurlar arasında büyük istraplara yol açmaktadır. «Soleculuk» ihbarına uğrayan memurlar, ya sürülmekte, ya da isten uzaklaştırılmaktadır. Gayretkeş emniyet yetkilileri, Çetin Altan'a yönelilen küfürleri protesto eden lise talebelerine sürükleyerek karakollara götürmektedirler. Atatürk düşmanı dernekler, bütçeden yardım görmekte ve antikomünizm maskesi altında irtica mitingleri düzenlenmektedir.

Ne var ki, Türkiye, artık eski Türkiye değildir. Eski Türkiye olmadığı için de daha işin başlangıcında çıkmaza saplamıştı. Çok cakalı başlanan Seçim Kanunu denemesi, hezimetle sonuçlanmıştır. Af meselesi suya düşmüş gibidir. Batı parlamentolarında, çok önem verdiği bir kanunu çıkartmayan iktidarların istifadan başka

yapacakları bir iş yoktur. Demirel, mutlaka istifayı gerektiren bu hezimete rağmen, şüphesiz, yerinde kalmakta direnecektir. Ama şimdiden bütün muhalefeti karşısına almayı ve mücadeleyi şiddetli bir safhaya getirmeyi başarmıştır. İnönü, Demirel iktidarının daha ilk aylarında, Menderes iktidarının son aylarında yaptığı tarzda konuşmalara itilmiştir. İnönü'nün sözlerinin uyandırdığı büyük yankı, bu sözlerin sun'u bir zorlama olmadığını göstermeye yetmelidir:

«İktidar partisi, iki hevesle ortaya çıkmıştır: Mecliste ve Se-

natoda muhalefetten kurtulmak. Muhalefet, bir kere parlamentodan silindikten sonra, memleket içinde iktidara karşı muhalefet akımları, vatanseverliklerine bakılmaksızın komünistlik takibatıyla yıldırılacaktır.

Türkiyenin bu hale getirilebileceğini zannetmek çok yanlış bir hesaptır. Türkiyede müteviz irtica hareketleri hep böyle ve başlangıçta muvaffak olacak sanılarak başlatılmıştır. Ama bunların hepsi, harekete geçen ilerici kuvvetler tarafından altdilmiştir... Tarih tecrübesi budur. 1966'da bunun bir daha denenmesine aziz milletimiz layık değildir.

Ne var ki Demirel bunu deneyecektir. İnönü'nün sert uyarısına, Menderes'in cevaplarının yanında çok sönük ve acemice kalan, fakat 27 Mayıs öncesi İnönü — Menderes düellosunu hatırlatan bir demecle çıkmıştır. Demirel, «komünistlik taktibi 15 yaşındaki ortaokul ta lebesini hapse atacak kadar soy suzlaşmış bir tarzda başlamıştır» diyen İnönü'ye «Vay!... Bağımsız Mahkemelerin işine müdahale ha...» diyecek kadar meselelerin dışındadır.

Demirel'in İnönü'ye cevap verdiği gün, AP gençliği İstanbul'da miting yapıyordu. Aynı gün toplanan Parti Meclisinde CHP lideri İnönü, arkadaşlarına «İstanbul mitinginden haberinizi var mı?» diyor ve sözlerine şöyle devam ediyordu: «Benim var... Üç tane daha komünist keşfetmişler!...»

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü
«Tehlikeye doğru gidiyorsunuz»

Bu komünistler, Vehbi Koç, Nejat Eczacıbaşı ve Eli Burla idil...

NATO Meselesi

Geride bıraktığımız hafta sonlarına doğru, Türkiye, uzun incelemelere lüzum görmeden, NATO'nun bugünkü hüviyetiyle devamına taraftar olduğu kararına vardı. Şikâyetlerimiz, yeteri kadar silah yardımı görmemek, yüklendiğimiz bakım ve idare giderlerinin ağırlığı gibi ikinci derecede noktalarda toplanmaktaydı. Hatta Fransa'nın NATO askerî düzeninden ayrılmasıyla Türkiye'nin önemini artacağını ileri sürerek sevinen yetkililer bile vardı!

Fransa dışındaki öteki NATO üyeleri de Türkiye gibi davranıyorlar ve Amerikanın görüşünün etrafında toplandılar. Bunlar arasında General De Gaulle'e hak ve renler de vardır, fakat Amerika'ya karşı çıkmaktan çekinmişlerdir.

Prof. Ahmet Şükrü Esmer, durumu şu sözlerle belirtmektedir: «Doğrusu de Gaulle'e hak vermemek mümkün değildir. Başka ortaklar da bunu görmüşlerdir, fakat söyleyecek cesaretleri yoktur. Böyle bir duruma düşmüş bulunmaları bile, NATO'nun bugünkü biçimdeki sakıncasını ispatlayan bir haldir. Amerika ağır bastığından bütün ortaklar, NATO entegre kuvvetinin devam etmesini ister görünüyorlar, fakat hiç biri bugünkü biçiminden memnun değildir.

NATO Türkiye'yi örümcek ağının içine sarmıştır. Bunun acısını, kuvvetli orduya sahipken acımızı Kıbrıs meselesinde duyduk ve gördük. Makarios ve Yunanistan-Makarios ve Yunanistan elimizin ve kolumuzun bağı bulunduğunu

hesap ederek harekete geçtiklerini itiraf etmişlerdir. Hesapları doğru imiş, harekete geçelim dedik, Johnson'dan azar işittik. NATO, Türkiye'ye tecavüzü âdeta teşvik etmiştir...

NATO ölmemiştir, fakat ölmemesi için esaslı reforma muhtaçtır. Tecrübelerinden faydalanan Türkiye'nin de bu reformlar konusunda söyleyeceği söz olmalı ve bunu şimdiden söylemekten çekinmemelidir.»

Prof. Ahmet Şükrü Esmer, başka bir yazısında da, NATO reformu zorunluluğunu şu sözlerle ortaya koymaktadır: «De Gaulle, Amerikanın NATO'yu kendi çıkarına kullandığı kanısındadır. Kendi şehirleri bombalanmasın diye, Avrupayı savunmak için Amerika, Rusya'ya karşı nükleer silah kullanmak niyetinde değildir. Sonra Amerika, Avrupayı arka plana almış, Asya ile meşguldür. Vietnam'da giriştiği savaş, Fransayı da bir savaşa sürükleyebilir. Avrupa 1949'daki tehlike karşısında değildir, şartlar değişmiştir. NATO da değişen şartlara uydurulmalıdır. Tasarladığı reformlar da bu ayarlamalardan ibarettir.

Doğrusu de Gaulle'e hak vermemek mümkün değildir. Bütün güvenliği NATO'ya davamış olan Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde nasıl bir duruma düştüğünü Johnson'un mektubu göstermiştir. İkili anlaşmalar bizi de rahatsız ediyor. Amerikanın üsleri kayıtsız ve kendi yararına kullanması, bizim için tehlikeler yaratıyor. De Gaulle'in reform teşebbüslerini Türkiye bu açıdan görmelidir.»

Ne var ki Türkiye, reform teşebbüsünü bu açıdan görmedi ve Amerikan tipi bir NATO anlayışını benimsedi. Halbuki de Gaulle denemesinden alınacak çok ders vardır: Generalin, Fransadaki Amerikan üslerinin tasfiyesini ve NATO karargâhlarının ayrılmasını istemesinin temeldeki nedeni, Fransanın Amerikanın peşinde, arzulanmadığı bir harbe sürüklenmekten kurtulma endişesinde yatmaktadır.

Sorunun önemini anlamak için NATO stratejisindeki değişimleri incelemek gereklidir: NATO'nun şimdiye kadar dört stratejisi olmuştur, halen beşinci strateji hazırlanma yolundadır.

İlk safhada, muazzam bir Sovyet ordusunun karşısında, Amerikan atom bombaları vardı. Atlantik Päk-

İstanbul mitinginden bir görünüş
Kapitalizm savunucularına bakınız!

Devlet Plânlama Teşkilâtının önemli bir araştırması :

TARIMIN EKONOMİK KALKINMAYA KATKISI

1. TARIM SEKTÖRÜ, EKONOMİK KALKINMAYA KATKIDA BULUNABI- LECEK BİR DÜZEYE ERİŞMİŞTİR :

1950-1963 döneminde tarım gayrisâfi üretimi 100'den 173.5'e yükselmiştir. Üretim artışı yüzde 73.5'tir. Ekilen arazide artış ise yüzde 54.8'dir. O halde bu dönemde ekilen arazinin verimi, yüzde 12.1 oranında artmıştır. İlgüçü veriminde ise artış çok daha yüksektir. 1950-1963 döneminde artış, yüzde 14'tür. Üretim artışı ise yüzde 73.5'tir. Bu durumda işgücü başına üretim artışı yüzde 52'dir. Tablo: I, bu durumu ortaya koymaktadır.

Bu verilere dayanarak, DPT araştırması, şu sonuca varmaktadır: «Yukarıdaki açıklamalar, bize kesin olarak ölçülemiyen faktörlerin etkisiyle de olsa, tarım gayrisâfi üretiminin, arazi ve işgücü verimliliklerinin, incelenen dönem içinde arttığını göstermektedir. Bu artışlar, ileride belirtileceği gibi, tarım reel geliri için de vâridir. Şu halde Türkiye'de tarım sektörü, ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilecek bir gelişme düzeyine erişmiştir demek yanlıtıcı oluyacaktır.»

2. TARIMDA, TARIM DIŞI SEKTÖRLERE ÖNEMLİ BİR İŞGÜCÜ AKIMI YOKTUR :

Türkiyede hektar başına işgücü miktarı, 1950-55 döneminde yeni arazi açılışları dolayısıyla düşmüştür. 1955'ten sonra arazi miktarı az çok sâbit kalınca, hektar başına işgücü miktarı da az çok sâbitleşmiştir. Tablo: II, bu durumu göstermektedir.

1950 yılında, ekilen alan olarak hektar başına 0.91 kişi düşmektedir. 1950-55 döneminde ekilen alan büyük ölçüde arttığında, hektar başına düşen işgücü miktarı 0.66'ya inmiştir. Ekilen arazi miktarının sâbitleşmesiyle, hektar başına düşen işgücü miktarı da sâbitleşmiştir.

DPT Araştırması, bu konuda şu sonuca varmaktadır: «1955'ten sonraki durum Türkiye'deki oran düşmelerinin (tarımsal işgücünün aktif nüfus içindeki payının azalması), tamamen arazi miktarındaki değişmelerden ileri geldiğini göstermektedir. Gerçekten 1950'deki arazi miktarı sâbit kalsaydı, işgücü miktarındaki yıllık yüzde 1'lik artış sebebiyle, hektar başına işgücünde bir yükselme olacaktı. İşgücü yoğunluk oranı denebilecek bu oranların az da olsa yükselmesi, tarımdan tarım dışı sektöre önemli bir işgücü akımı olmadığını göstermektedir.»

3. TARIMSAL BİR ARTIK YARATILABİLECEĞİ HALDE, BU ARTIĞIN YARATILDIĞI VE TARIM DIŞI SEKTÖRLERE AKTARILMIŞ OLDUĞU SÖYLENEMEZ :

DPT Araştırmasında bu konu şöyle açıklanmaktadır: «Tarım sektörünün iktisadi kalkınmaya temel katkısı, hiç şüphesiz, tarım sektöründen diğer sektörlerle aktarılan tarımsal artığın miktarı ile ölçülmelidir. Tarımsal artık, sanayi sektöre giden besin maddeleri ve ham madde miktarı ile tarım sektörüne gelen sanayi tüketim malları arasındaki fark olarak anlaşılmalıdır. Daha açık bir deyişle, tarımsal üretimle, tarım tüketimi arasındaki fark tarım dışı sektörlerle aktarılabilecek artık değerdir. Buradaki tarım tüketiminin kapsamına hem tarımsal, hem de sanayi mallarının gireceği tabiidir. Bu artığın, yatırım fonları şeklinde sanayi sektörüne aktarılması, tarım sektörünün sermaye birikimine katkısı olarak tamamlanmaktadır. Anlaşılacağı üzere, bu katkının olabilmesi, bir yandan tarım sektöründe yaratılabilecek bir artığın varlığına, öte yandan da bu artığın tarım dışı sektörlerle aktarılması gibi iki şartta bağlıdır.

İncelenen dönem içinde, Türkiye'de tarımsal bir artık yaratılabileceğini ortaya koyan göstergeler olmakla beraber, bu artığın yaratıldığı ve tarım dışı sektörlerle aktarılmış olduğu söylenemez.

Devlet Planlama Teşkilâtı, Ülkü Eğeci imzasını taşıyan «Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri» başlıklı önemli bir araştırma hazırlamıştır. Araştırma, inanılması güç sonuçlara varmaktadır: Genellikle tarım dışı sektörler tarımı sömürürken, araştırmaya göre, Türkiye'de tarım öteki sektörleri sömürmektedir. Zira tarım sektörünün sattığı malların fiyatları, satın aldığı malların fiyatlarından çok daha hızlı yükselmiş, böylece iç ticaret hadleri tarım lehine gelişmiştir.

1950 - 1963 döneminde işgücü başına reel tarım geliri ortalama yüzde 5,4 oranında artarken, tarım dışı gelir ise ancak yüzde 1,6 oranında bir yükselme göstermiştir. Buna karşılık tarım sektörü çok az vergi ödeyerek, ekonomik kalkınmaya yapabileceği katkıyı yerine getirmemiştir. İşgücü başına reel tarım geliri sâbit tutulabilseydi, 1950 - 1963 döneminde tarım sektörü, 11 milyar lira civarında bir tasarruf fonuyla, ekonomik kalkınmaya katılabilecekti.

Bu önemli meseleye, Türkiye'de ilk defa el atılmaktadır. YÖN, bu bâkir alandaki ilk çalışmayı, tarımın sınıfsal yapısını da gözönünde tutacak olan bundan sonraki araştırmaları teşvik edeceği ümidiyle, okuyucularına olduğu gibi duyurmayı görev bilmektedir.

YÖN

Daha önce verilen açıklamalardan anlaşılacağı üzere, gerek tarım gayrisâfi üretimi, gerekse bununla yakından ilgili olarak katma değer miktarı 1950-63 döneminde sırasıyla yüzde 74 ve yüzde 63 oranlarında (sâbit fiyatlarla) artmıştır. Üretim ve katma değer artışları, işgücü başına düşürüldüğünde de gene sırasıyla yüzde 52 ve yüzde 43 oranında artışlar görülmektedir. Buradan, tarımın iktisadi kalkınmaya katkıda bulunabilmesi için gerekli tarımsal artığın yaratılabileceği sonucu çıkarılabilir. Bir başka deyişle, arazi ve işgücü verimleri artırılırsa ve tarım, katkıda bulunabilecek bir gelişme düzeyine ulaşmıştı denilebilir. Ancak artan üretimin tarım sektörü içinde tüketilmiş olması, tarım dışı sektörlerle aktarılmış olmasından daha çok ihtimal dahilindedir.»

Tablo: III, Tablo: I gibi, tarımdaki gelişmeyi göstermektedir.

4. TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜ VERGİDEN TAMAMEN MUAF TUTULMAKTA VE YARATILAN TARIMSAL ARTIĞIN, TARIM DIŞI SEKTÖRLERE VERGİLEME YOLUYLA AKTARILMASINA GİDİLMEMEKTEDİR :

DPT Araştırmasında bu konuda şu gözlemler yer almaktadır: «Tarımsal artığın tarım sektöründe tüketiminin önlenmesi fiyat ve vergi politikaları yoluyla yapılabilir. Fiyat politikasında anlaşılacak, tarımsal ürünlerle sanayi ürünleri arasındaki nisbi fiyatların sanayi lehine dönmelerini sağlamak. Ancak bu politika, üreticilerin karşı davranışlarıyla (üretimi kısip, kendi tüketimini arttırma) etkisiz hale getirilebilir. Nitekim Makasın açılması denilen bu fiyat politikasının Rusya'daki uygulanmasında, üreticiler, tarımsal artığın düşük fiyatlarla piyasaya arz etmekten çok, üretimlerini kısma ve tüketimlerini arttırma yoluna gitmişlerdir. Bu konuya, iç ticaret hadleri bölümünde dönmek üzere, şimdiki vergi politikasının rolüne değinelim.

Tarımsal artığın tarım dışına aktarılmasında, başka bir deyişle, bunun tarım sektöründe tüketimine engel olunmasında vergi politikası en etkili araçtır. Ancak bu aracın etkili şekilde kullanılması, siyasi karar organlarının, tarım sektörünün sermaye birikiminde oynayacağı önemli rolün bilincine varmış olmalarını gerektirir. Fakat gerek bu bilince genellikle varılmamış olması, gerekse tarım sektörü üretiminin büyük bir bölümünün gene bu sektörde tüketilip pazarlanmaması yüzünden ortaya çı-

kan vergileme güçlükleri, bir çok gelişen ülkede tarıma geniş vergi ayrıcalıkları tanınmasına yol açmıştır. Türkiye'de de, tarımsal gelirler ve genel olarak tarım sektörü vergilendirilmemektedir.

Tarım sektöründe gelir vergisi uygulamanın güçlüğü, genellikle tartışmasız kabul edilmekle beraber, bunun yerine alabileceği iki önemli vergi türü ileri sürülebilir. Bunlardan biri arazi vergisi, diğeri de aynı vergilerdir.

Arazi vergisi, tarımı vergilendirmede en pratik metodlardan biridir. Bu verginin, gelir vergisine üstün olan önemli özelliği, matrahının tanım ve tesbitindeki nisbi kolaylıktır. Aynı vergiler ise, tahsilattaki başarı ölçüsünde, tarımsal artığın tarım dışına aktarılmasında en iyi ve dolaysız bir metod olabilir. Ayrıca, her iki verginin de sektörün tümünü kapsayabilecek nitelikte olması, belirtilmeğe değer bir özelliktir.

Yukarıda değinildiği gibi, Türkiye'de tarım sektörü, incelenen dönem içinde, vergi konusu olmamaktadır. Tarım sektörünü ilgilendiren tek vergi, il özel idare gelirleri arasında yer alan arazi vergisidir.

1931 tarihli Arazi Vergisi Kanununa dayanan bu verginin matrahi, arazi tahrirleriyle tesbit edilen arazi değeridir. Arazi tahrirlerinin her 10 yılda bir yapılması kararlaştırılmış olmakla beraber, 1936'dan beri tahrir yapılmamıştır. Arazi değerindeki büyük değişimleri gözönüne almak üzere nisbi zamları konuşmuşsa da, bu, verginin bugünkü sembolik özünü etkilememiştir. Gerçekten il özel idare gelirleri içindeki yeri, 1955-63 döneminde, yüzde 15 ile yüzde 25 oranında değişen arazi vergisi geliri, devlet vergi gelirleriyle karşılaştırıldığında, bu oran yüzde 0.4'e kadar düşmektedir...

Oysa, iç ticaret hadleri bölümünde de değinileceği gibi, tarımsal fiyatların gösterdiği gelişme seyri ve buna bağlı olarak reel gelirdeki artışlar gözönüne alındığında, bu sektörü sağlam ve esnek bir sistem içinde vergileme zorunluluğu ortaya çıkar.

Tarımsal artığın, önemli bir finansman kaynağı olması, çoğunlukla mucize olarak vasıflandırılan Japon kalkınmasında çok belirlidir. Tarım dışı sektörler lehine izlenen fiyat politikası yanında, kalkınmanın ilk yıllarında tarım sektörü oldukça ağır bir şekilde vergilendirilmiştir. Nitekim tarımsal gelir üzerindeki dolaysız vergi yükü 1883-87 ile 1933-37 döneminde yüzde 22 ve yüzde 8 arasında değiştiği halde, bu yük tarım dışı sektörler için ortalama yüzde 3-4

kadar olmuştur. Arazi vergisi ise, devlet gelirleri içinde yüzde 85'e varan bir yer almaktadır.

5. TARIMSAL ÜRÜNLERİN FİYATLARI, TARIM KESİMİNİN SATIN ALDIĞI MALLARIN FİYATLARINDAN DAHA ÇOK YÜKSELMEŞTİR. YANI İÇ TİCARET HADLERİ TARIM LEHİNDE GELİŞMİŞTİR :

«Ticaret hadleri bilindiği gibi, bir dış ticaret kavramı olarak ihracat fiyatları ile ithalat fiyatları arasındaki ilişkileri gösterir.

İç ticaret hadleri ise, bir ülkenin tarım sektörü ile tarım dışı sektörleri arasındaki mal değişimi ile ilgilidir ve tarım ürünleri fiyat endeksi ile sanayi ürünleri fiyat endeksi arasındaki oran olarak tanımlanır. Daha açık bir deyişle, tarımcılara, tarımsal mallar karşılığı ödenen fiyatlarla, bunların sanayi tüketim mallarına ödedikleri fiyatlar arasındaki orandır.»

Demek ki tarımsal ürünler fiyat endeksinin sanayi tüketim malları fiyat endeksinin (Köy geçinme endeksi de denilebilir) bölünmesi, iç ticaret hadlerini vermektedir. Tarımsal ürünler genel fiyat endeksi 1963=100 olmak üzere 1950 yılında 31.6'dır. 1950=100 olarak alırsak, 1963 yılı 314'e erişmektedir. Yani tarım fiyatları genel endeksi 1950-63 döneminde yüzde 214 oranında artış göstermiştir.

Tarımın sattığı malların fiyatlarındaki yüzde 214 artışa karşılık satın aldığı malların fiyatları ne olmuştur? Bunu hesaplamak biraz daha güçtür. DPT Araştırması, bunun için Çukurova Bölge Plânlama Projesi çerçevesinde hazırlanan «Kırsal Alanda Aile Tüketimi Anketi»nce tesbit edilen ağırlıklara dayanarak bir köy geçinme endeksi düzenlenmiştir. Endeksi 1963=100 olarak alırsak, 1950 yılı için 45.7 rakamını vermektedir. 1950=100 alırsak, 1963 rakamı 219 olacaktır. Buna göre tarımın satın aldığı malların fiyat endeksi, 1950-63 döneminde yüzde 119 bir artış göstermiştir. Demek ki iç ticaret hadi tarım lehine gelişmiş ve tarım, tarım dışı sektörlerle mübadelelerinde kârı çıkmıştır. Tablo: IV, bu durumu ortaya koymaktadır.

Varılan bu sonuç hakkında DPT Araştırmasında şu gözlemler yer almaktadır: «İç ticaret hadlerinin tarım lehine gelişmesi, hem tarım sektöründe artık yaratılabilecek bir ortamın varlığına, hem de bu artığın tarım dışına aktarılmadığına bir gösterge kabul edilebileceğinden, çalışmanın konusu yönünden çok önemli olmaktadır. Daha açık bir deyişle, tarımsal ürünler fiyat endeksinin sanayi ürünler fiyat endeksinin oranla daha fazla artması, tarım sektörü reel gelirinin tarım dışı sektörler reel gelirinden daha çok arttığını ve sanayi lehine bir fiyat politikası izlenmediğini göstermektedir... İç

ticaret hadlerinde, tarım lehine, düzenli bir artış (yıllık yüzde 2.5) vardır denilebilir.

6. TARIM LEHİNE GELİŞEN İÇ TİCARET HADLERİ REEL TARIM GELİRİNİ VEYA REEL SATIN ALMA GÜCÜNÜ ARTTIRMIŞTIR:

Araştırma bu konuda şu bilgiyi vermektedir: «...Reel tarım geliri yıllık yüzde 6.5, işgücü başına gelir ise yüzde 5.4'lük bir artış hızı göstermektedir. Halbuki aynı dönem içinde (1950-63) tarım dışı gelir (1963 faktör fiyatlarıyla safı hâsıla) yüzde 126 veya yıllık 6.5'lük, işgücü başına tarım dışı gelir ise yüzde 1.6'luk bir artış göstermektedir. Her iki sektördeki işgücü başına gelir artış hızları karşılaştırıldığında tarımda çalışanların avantajlı durumu görülmektedir. Bu karşılaştırmayı, tarım dışı sektörler ücret endeksi ile yapmak daha anlamlı olurdu. Ücret endeksinin olmaması, bizi dolaylı yollara başvurmayla zorlamış ve vergi istatistiklerinden yararlanarak bazı sonuçlar çıkarılmaya çalışılmıştır. Güvenilir bulunmayan bu sonuçlara göre, yıllık reel ücret artışları yüzde 3.5-4'e kadar çıkmaktadır.

Yukarıdaki rakamlardan bir sonuç çıkarılmak istenilirse, tarım ve tarım dışı sektörler arasında tarım lehine bir reel gelir farklaşması olduğu söylenebilir.... Reel gelirin, daha hızlı arttığı tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle, belirli bir işgücü akımı olmaması doğaldır».

7. YILDA, YAKLAŞIK OLARAK 1 MİLYAR LİRALIK BİR TASARRUF İMKANI DEĞERLENDİRİLMEMEKTEDİR:

«Tarım sektöründe, üretim ve reel gelir artışlarından doğan bir artık yaratılabileceği fakat izlenen vergi ve fiyat politikaları yüzünden bu imkânlardan şimdiye kadar yararlanılmadığı sonucuna varılabilir. Vergi ayrıcalığı ve daima tarım lehine tesbit edilen fiyat politikası, bütün üretim artışlarının gene bu sektör içinde tüketilmemesine sebep olmuş ve böylece tarımın ekonomik kalkınmaya katkısı sağlanamamıştır. Burada, işgücü başına reel gelir belli bir düzeyde sabit tutulup, tarım reel gelirindeki artışlar tarım dışına aktarılabilse, başka bir deyişle üretim artışlarının tarım sektöründe tüketimi önlenilseydi, tarım katkısının büyüklüğü ne olabileceği gibi bir soru akla gelebilir».

Araştırma, bu soruyu şöyle cevaplandırmaktadır: «Tüketim 1950'deki seviyesinde sabit tutulduğunda, 1950-63 döneminde 11 milyar lira kadar bir tasarruf fonu sağlanabileceği, tüketimin 1955'deki seviyesinde tutulduğunda ise, bu miktarın 1955-63 döneminde 7 milyar lira kadar olacağı tahmin edilmektedir. Şu halde yolda, yaklaşık olarak 1 milyar liralık bir tasarruf imkânı değerlendirilmemektedir, denilebilir».

8. TARIM SEKTÖRÜNDE, GELİR VE ARAZI DAĞILIMININ ADALETSİZ OLUŞU, ÜRETİM VE VERİM ARTIŞLARININ SINIRLI SAYIDA ÜRETİCİ-

LER, ÖZELİKLE BÜYÜK ARAZI SAHIPLERİ ELİNDE TOPLANDIĞINA GÖSTERGE SAYILABİLİR:

Yukarıdaki sonuçlar, «Türkiye'nin tümüne ait ortalamalardır ve gerek bölgeler, gerekse ferdi üreticiler bakımından büyükçe farklılıklar görülebilir. Ancak, üretim ve verim artışları bir tasarruf kaynağı mahiyetinde düşünüldüğünde, bunun dağılımından çok toplumun önemli olacağı açıktır.....»

Tarım gelirlerinin dağılımı konusunda bilgi olmamakla beraber, arazi dağılımındaki eşitsizliği, 1952 ve 1963 tarım sayımlarından çıkarılan sonuçlarda görmek mümkündür. 1952-63 döneminde bu dağılımı, Türkiye toplamı olarak, sadece önemsiz bir değişiklik meydana gelmektedir.... Toplam ailelerin yüzde 70'inin, işlenen arazinin 1952 de sadece yüzde 23'üne, 1963'te ise yüzde 24'üne sahip olduğu bir dağılımın adaletsiz olduğu ortadadır».

Araştırma, DPT'ce yürütülen başka bir incelemeye dayanarak 1952-63 döneminde arazi dağılımındaki değişikliklerle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

• Ege, Akdeniz, Kuzey Doğu, Orta Doğu, Orta Güney bölgelerinde, 1952'ye nazaran 1963'te nisbeten daha adil bir arazi dağılımı görülmektedir.

• Orta Kuzey, Marmara, Güney Doğu, Karadeniz bölgelerinde ise, işlenen arazinin aileler arasında dağılımı daha adaletsiz bir durum almıştır. «Bu husus özellikle Güney Doğu bölgesi için çok belirgindir. 1952'de ailelerin yüzde 70'i işlenen arazinin yüzde 22-26'sını ellerinde bulundururken, bu oran 1963'te yüzde 15-16'ya düşmüştür.

Kısaca değinilen bu adaletsiz dağılım, tarımsal artışın aktarılmasında kolaylık sağlayan bir özellik olarak düşünülmelidir. Gerçekten arazi dağılımındaki bu dengesizlik, üretim ve verim artışlarının belirli ellerde toplanmasına yol açmakta, bu da vergilemeyi kolaylaştıran bir etken olarak ortaya çıkmaktadır».

SONUÇ:

DPT Araştırması şu sonuçlara varmaktadır:

a) «Genellikle işgücünün bol, sermayenin kıt bir faktör olduğu az gelişmiş ülkelerde tarım sektörü bu her iki üretim faktörüne de kaynak olma yönünden önem kazanmaktadır. Fakat Türkiye'de tarımın, tarım dışı sektörlerle faktör olduğu söylenebilir». Gerçekten tarımı dışına belli bir işgücü akımının varlığı, güvenilir göstergelerle, ileri sürülebilir.

«Tarımın sermaye birikimine katkısı ise, üzerinde önemle durulması gereken bir politika sorunu olarak ele alınmak durumunda. Bu katkının sağlanabilmesi için, tarım sektöründe bir artık yaratılması, başka bir deyişle tarımsal üretimle tarım sektörü tüketimi arasında bir fark olması gerek-

tiğine değinilmişti. Bu, artan üretimin tüketimine engel olunmak şeklinde anlaşılmalıdır. Kalkınmanın fedakârlık isteyen bir oluşum olduğu bilinen bir gerçektir. Bu fedakârlığın adilâne dağılımı amaç alındığında ise, ekonominin büyük bir bölümü olan tarım dışarıda tutmak anlamlı olmamaktadır. Şu halde tarımda bir artık yaratılması veya üretim artışlarının tarım dışı sektörlerle tasarruf kaynağı olarak aktarılması kalkınmanın finansmanı yönünden zorunlu olmaktadır. Bu da vergi veya fiyat politikası ile sağlanabilir.

Türkiyede, incelenen dönem içinde, tarımın sermaye birikimine bir katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. İç ticaret hadlerinin gelişme seyri, tarım lehine bir fiyat politikası izlendiğini göstermekte, tarım sektörüne tanınan vergi ayrıcalığı da bilinmektedir. Şu halde üretim artışlarının tarım dışına aktarılması için, hiç bir çaba gösterilmemiştir. Oysa iç ticaret hadleri bölümünde belirtildiği gibi, yıllık ortalama 1 milyar liralık bir tarımsal artışın tasarruf fonu olarak tarım

TABLE: IV İÇ TİCARET HADLERİ (1963 = 100)

Yıllar	1. Tarımsal Ürünler fiyat endeksi	2. Köy Geçinme endeksi	3. İç Ticaret hadleri (1/2)
1950	31.6	45.7	69.1
1951	31.8	45.9	69.3
1952	34.0	48.5	70.1
1953	35.0	48.9	71.6
1954	33.9	49.8	68.1
1955	42.8	54.0	79.3
1956	48.2	60.2	80.1
1957	63.3	66.0	95.9
1958	70.7	78.1	90.5
1959	76.7	94.0	81.6
1960	81.1	95.3	85.1
1961	85.9	94.9	90.5
1962	94.3	95.7	98.5
1963	100.0	100.0	100.0

dışı sektörlerle aktarılması mümkündür.

Bu aktarma fiyat politikası yoluyla yapılmak istendiğinde, tarım sektörü fiyat yapısının bütünüyle incelenmesi, sübvansiyonlar yüzünden meydana gelen fiyat artışlarının özellikle ele alınması gerekmektedir. Ancak, Türkiyede etkili bir fiyat politikasının uygulanması, ceteris paribus, çok zor görülmektedir. Bunun en önemli nedeni, fiyatların düşürülmesi halinde üreticilerin arzı kısırlamasını önleyecek tedbirlerin de birlikte alınması ise, mevcut ekonomik düzende mümkün değildir.

Türkiyede fiyat politikası pek uygulanabilir görülmediğine göre, tek araç vergi politikası olmaktadır. Gelir vergisinin, tarım kazançlarını da kapsamına alması konusunda, zaman zaman ilgili çevrelerde tartışmalar yapılmış olmakla beraber, bu tartışmalar daha çok devlet gelirleri ve vergi adaleti ilkeleri çerçevesinde tutulmuş ve tarımın ekonomik kalkınmadaki temel rolü üzerinde fazla durulmamıştır. Tarımsal artış, kalkınma sürecinde önemli bir finansman kaynağı olarak alındığında, tarım sektörüne tanınan vergi ayrıcalığından vazgeçmek bir zorunluluk olmaktadır. Bu artık, köy idaresi gelirleri veya doğrudan doğruya devlet gelirleri arasında ver alan bir çeşit tarımsal vergi ile (gelir ve arazi vergileri, ayni vergiler) tarım dışına aktarılmalıdır. Uygulanacak verginin türü, konusu, matrahı gibi vergi tekniği ile ilgili sorunlar, bu çalışmanın sınırları dışında kaldığı için üzerinde durulmıyacaktır. Ancak yukarıda sözü edilen devlet ve köy idaresi gelirleri ayrımını açıklamakta fayda görülmektedir.

Tarım sektörü, köy idaresi gelirleri arasında yer alan bir vergiye tâbi tutulup bu verginin gelirleri, tamamen veya kısmen, gene köy ihtiyaçlarının sağlanması volunda kullanılabilir. Böylece köy ihtiyaçlarının (yol, su, okul v.s.) genel bütçedeki yükü, tahsis bir mahalli idare (köy idaresi) vergisi ile köylere aktarılmış olur. Genel bütçe gelirlerinden evvelce köy ihtiyaçları için kullanılan miktar da, tarım dışı sektörler yatırımlarına ayrılabilir. Görüldüğü gibi, tarım sektörü vergilerinin genel bütçe gelirleri arasında yer alıp bu sektör ihtiyaçlarının da genel bütçeden karşılanması ile, tahsis bir tarım vergisinin uyuşulmasının finansman kaynağı kullanma yönünden etkileri, prensip olarak, aynı olmaktadır. Bununla birlikte en verimli ve en uygulanabilir veri türünün tespiti ayrı bir çalışma konusu olacaktır».

TABLE: I

Yıllar	Gayrisâfi üretim	Ekilen arazi	İşgücü	Ekilen arazi verimi	İşgücü verimi
1950	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1955	130.1	144.4	105.2	90.3	123.7
1960	166.0	155.1	110.7	107.0	150.0
1963	173.5	154.8	114.0	112.1	152.2

TABLE: II

HEKTAR BAŞINA İŞGÜCÜ ORANLARI

Yıllar	Ekilen alan (1000 hektar)	İşlenen alan (1000 hektar)	İşgücü (1000 kişi)	Hektar başına işgücü ekilen alan	Hektar başına işgücü işlenen alan
1950	9.868	14.542	8.969	0.91	0.62
1955	14.205	20.998	9.431	0.66	0.45
1960	15.305	23.264	9.925	0.65	0.43
1963	15.276	23.913	10.226	0.67	0.43

TABLE: III

TOPLAM VE İŞGÜCÜ BAŞINA TARIM GELİRLERİ

Yıllar	Cari fiyatlarla tarım gelirleri	1953 fiyatları ile tarım gelirleri (*)	Tarımsal işgücü	İşgücü başına katma değer	Reel gelir (**)	İşgücü başına reel gelir
1950	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1955	170.8	123.4	105.1	117.4	144.5	137.5
1960	402.9	152.1	110.7	137.4	193.2	174.5
1963	495.0	162.5	114.0	142.5	226.2	198.4

(*) Milli Gelir zımnı endeksiyle sabit fiyatlara çevrilmiştir.

(**) Köy geçinme endeksiyle sabit fiyatlara çevrilmiştir.

İKİNCİ ADAM'IN ASIL CEPHESİ

Şevket Süreyya Aydemir

Sayın Samih Emre,
İkinci Adam'ın yayınlanan birinci cildi hakkında «Yön» ün 154. sayısında çıkan değerli ve anlayışlı eleştirinizi dikkatle okudum. Benim henüz öğrenemediğim bazı yeni kelimelerin geçtiği cümleler dışında, değerli eleştirinizde belirtilen görüşleri iyi anladığımı sanıyorum. Burada hemen şunu kaydedeyim ki, değindiğiniz noktadaki tenkidlerinizi çoğunda sizinle beraberim. Yâni bu tenkidlerinizin altına ben de imzama koyabiliyim. Ama eleştirilerinizde bazı görüşler var ki, onlarda sizinle beraber değilim.

Bu noktaları belirtmeye çalışırken evvelâ, eserlerim üstündeki nazik ilgilerinize ve çıkacakları bildirilenler hakkındaki bekleme alâkanıza teşekkür etmeliyim. Bu arada bilhassa, Tek Adam ciltleri ile İkinci Adam'ın birinci cildinde bazan tekrar gibi görünen konuların, bu iki adamın hikâyesindeki beraber yürüyüşün kaçınılmaz bir zaruret olarak değerlendirilmesini, dürist bir eleştiricilik vasfı olarak duyuyula karşıladım. Evet, 1920-1938 devresinde bu iki insanın hayat ve mücadeleleri hakikaten içiçe ve beraber yürüdü. Öyle ki, meselâ bir Lozan bu iki insanın hayatından yalnız birine bağlamak asla mümkün değildir. Ve bunun gibi daha nice konular var ki, bugün de, yarın da onların hikâyesi ele alınırken bu konular, her ikisinin de serüveninde beraber işlenecektir.

Sonra şu değindiğiniz nokta da benim için cesaret vericidir. Sizin işaret ettiğiniz gibi, ben de, verebildiğim eserlerimin, araştırmalar alanında bazı boşlukları ve tabii az çok doldurduğuna inanıyorum. Yarın gerek Tek Adam, gerek İkinci Adam, gerekse yakın tarihimizin başka ilginç şahsiyetleri için, çok daha muhtevâl eserler meydana geleceği şüphesizdir. Çünkü benim eserlerim, hattâ denebilir ki ancak fakir bir materyel hazinesi üstünde işlenmektedir. Meselâ düşünmeli ki Tek Adam'ın, henüz ne mektupları, ne özel arşi-

vi, ne mücadelelerinin ve devrinin bugün hattâ nerede uyudukları dahî pek bilinemeyen pek çok belgeleri yayınlanmış değildir. Bu arada, meselâ Erzurum, Sivas Kongrelerinin kayıt ve zaıtları ile, Meclisin Millî Mücadele yıllarına ait gizli zaıtları keza açıklanmamıştır. Zaten yakın tarihimiz alanında, bir araştırmacı için iş o kadar hazindir ki, bunu meselâ okuyucularımza belirtebilmek için şunları kaydetmek isterim: İlgili idarece yayınlanmakla beraber, daha ziyade şahıslara ait olan bazı çeviriler ve eserler dışında ve resmî neşriyat olarak henüz, ne Trablus harbinin, ne Balkan harbinin, ne Umumi harbimizin tarih ve belgeleri hâlâ çıkarılmamıştır. İstiklâl Savaşımıza gelince, meselâ Batı cephemiz hakkında ve Erzurum Kongresi safhasına kadar ancak gelen 229 sayfalık bir eser dışında ne İnönü, ne Sakarya muharebelerine, ne de daha ilerilerine ait bir yayını olmaması, bizim bu asil cephede hareketleri takip etmemizi ciddi zorlaştırır. Bunları sadece bir gerçeği ortaya koymak ve yakın tarihimizin olayları ve şahsiyetleri üstünde çalışmanın hangi şartlar içinde yürüldüğünü belirtmek için kaydediyorum. Gerçi benim eserlerim ne Tarih, ne Belgeler kitabı değildir. Bunu daha ilk cildin başında kaydetmişimdir. Ama nihayet bunlar, kronolojik bir tarihi sadakat içinde işlemeğe çalışsan, kahramanları da yakın tarihimizin şahsiyetleri olan eserlerdir. Bu tarihin sayfaları elde ve açık olmalı ki biz, bu malzeme içinde kahramanlarımızın davranışlarını ve ruh yapılarını değerlendirmeye çalışalım.

***

Otobiyografi ve biyografi türünde, fazla belgelere ve hele az da olsa rakamlara kaymadan, konu olan şahsiyetin iç yapısı, çevresi, ihtirasları, arkadaşları, aşkları, dostlukları veya nefretleri, kavgaları, barışları içinde kalarak, ortaya o şahsiyetin dramını koymanın esas ol-

İsmet İnönü

duğunda sizinle beraberim. Meselâ Andrée Maurois'ın büyük eseri olan «Disraeli'nin hayatı» yahut Emil Ludwig'in «Napolyon» u böyle eserlerdir. Ama onlar ele aldıkları kahramanlarının hayatlarını işlerken, onların oda dolusu notları, hâtıraları, mektupları içinde çalışabilmişlerdir. Mektuplar ki bir şahsiyetin iç âlemini aksettiren en mahrem vasıtalarıdır. Ama bizde Tek Adam ve İkinci Adam'ın mektupları olarak önümüze serilebilecek ve iki eli parmakları ile sayılabilecek sayıdaki mektupları ile sayılabilecek sayıdaki mektupları izlemek hakikaten verimsiz oluyor.

***

Ama ben asıl, sizin hattâ fazla gördüğünüz, 1923-1930 ve 1930-1938 arasındaki iktisadi olayları değerlendirme bahsi üzerinde duracağım. Bu değerlendirmeler, ne kadar kusatılmış olsa da, gelişmeleri mukayese edebilmek için metinde veya dipnotlarda bazı rakam tabloçuklarını da içlerine alırlar. Fakat ne var ki İkinci Adam, asıl bu rakamlarda yaşar ve dile gelir. Çünkü kitabımda özel bir bahis halinde canlandırmaya çalıştığım gibi, 1923-1938 arasında İkinci Adam, tam ve titiz bir hükümet adamıdır. Öyle ki, bu alandaki durum ve görevine, gene kitapta izlenebileceğimiz gibi, hattâ Tek Adam'ın müdahalelerinin bile karşısındadır. Onun bu yıllarda ve hele 1930-1938 arasındaki Hükümet Adamlığı; başarıları veya imkânsızlıkları, hattâ yetersizlikleri ile, İkinci Adam'ın sessiz sadasız gelişen asil dramıdır. Meselâ düşünün: 1929 da dünya korkunç bir buhran içine girmiştir. Tam öyle bir zamanda ki, Lozan Andlaşmasının kayıtlarına göre son kapitülasyonlar da kalkacak, memleket gümrük istiklâline kavuşacak ve asıl ondan sonradır ki İsmet Paşa, bir Hükümet Başkanı olarak yeni ve özgür Devletin temel yapısı olan iktisadi inşasına girişecektir. Andlaşmalara göre bu imkân 1929 Temmuz sonunda hâsî oluyordu. Ekiimde yeni tarifelere geçilecekti. Ama tam 1929 da korkunç bir dünya buhranı patlamıştır. Yalnız bizde değil, bütün dünyada ödeme dengeleri ticaret dengeleri, bütçe müvazeneri, para istikrarı allak bulak olmuştur. Her memleket, Otariji sisteminin kapalı kale duvarları içine gömülmektedir.

Ama bizde ne olur? Şu olur ki, Osmanlı Devletinin yakın tarihi de dâhil olduğu halde, Türkiye Ticaret dengesi, bütçe dengesi, para istikrarı tam 939 da sağlanır. Demiryolları durmadan ilerler. Eskişehir satın alınır ve ülkede bir de sanayileşme başlar. Halbuki bütçe eskisinden de aşağı yuvarlanarak ancak 160 milyon civarında tutunabilmmiştir. Bunun içinde Maarif bütçesi ancak 3.5 milyon,

BİLMEZ MIYIM

Bilmez miyim
Geçit dardır
Kapa duvar
Gecenin karasında kedi gözleri
Suyun dibinde balık
Şenlik neymiş
Kalabalık tören ne
Acında olsun
Kıvancında aşkında
Kendi kendine sokulursun
Dögersin yüreğini
Yüreğinin örsünde

Ey döğ be yüreğini
Yüreğinin örsünde

ÖTESİ KOLAY

Ey yıldız
Ey uzak
Çok uzak yıldız
Işığın bizi buldu ya
Sen ona bak
Yarın gibi
Yarın yarın yarın

AKŞİTİN TÜRKÜSÜ

Arkadaşım Şevki Akşit içerdeyken
Dilinden düşmeyen o türküyü
Çıkınca bir kez olsun
Söylemiş
Ey Akşit
Ey kırların açıkların türküsü

NİCE

Oğlum Nice
Esir öğrendiğini
Şarkısına katıyor
Hey nice
Tosun Nice

ÇARŞAMBA

Hey Çarşamba
Salıdan sonraki Çarşamba
Bugün Perşembe

Arif Damar

ama Dış borçlar ödemesi 49.5 milyondur! Fakat İsmet Paşa sakinindir:

— Biz namuslu borçlularız. Borçlarımızı ödeyeceğiz!

Diye haykırır. Memleketin ziraat yapısının tek kaynağı olan ziraat mahsullerinde ise fiyat düşüklüğü, bazılarında % 84 tür. Dünyanın hiçbir yerinden bir kuruş yardım alınmaz. Bu günün kanalları gibi akan şüpheli kredileri ve baş döndürücü israfı içinde o günleri canlandırabilmek hakikaten zordur. Serbest Firka ise bütün hücumlarını ona çevirir. Demiryolu siyasetini, para siyasetini, sanayi siyasetini yerlere çalar. Serbest Firka'yı iş sahneye çıkaran bizzat Atatürk'tür. Fakat İsmet Paşa 930 Ağustosunda Demiryolunu Sivas'a ulaştırınca, orada ve Anadolu bozkırı ortasında, bütün Devlet hayatının en yükümlü nutkunu verir. Bizim tarihimizde hiç bir icra ve siyaset nutku bu kadar mdnalı ve düşündürücü değildir...

Hulâsa 1930-1938 devresinin işlerinde, gelişmelerinde, rakamlarında, hattâ o zaman Kadro neşriyatında benim de işaret et-

tiğim imkânsızlıklara, yetersizliklere rağmen, destansı bir mâna vardır. Bu destana eğilmeyince İsmet Paşayı nasıl anlatabiliriz? Hem bu kitap, sadece bir Biyografi değil, onun hayat mihrini etrafında bir devrin hikâyesidir. Bunun böyle olduğu, kitabın başında da, sonunda da ifade edilmiştir. Denmiştir ki İkinci Adam, İsmet İnönü'nün hayat hikâyesi etrafında, bir devrin akışını verir...

Bir devrin aktarı bahis konusu olunca da, o eserde ele alınan şahsiyetin aşklarından, dostluklarından veya kinlerinden ziyade, o devre damgasını vuran gelişmelere, hattâ bazı rakamlara dahi eğilmeye, acaba o kitap için bir fazlalık sayılır mı? Zannetmem. Hattâ acaba İkinci Adam'ın asil cephesi bu değil midir? Bu sorunun cevabında sizin, kendinize karşı da, biraz müşamahalı olacağınızı ümit ederim.

Saygılarım ve bütün okuyucularınızdan ziyade benim faydalandığım sandığım değerli eleştirileriniz için teşekkürler...

CEMO

Kemal Bilbaşar

Bu romanda Zozana dağlarının dik başlı, ceylan bakışlı kızı CEMO'nun gerçekle efsane karışımı hayat hikâyesi içinde, Doğu Anadolu toprak kölelerinin acı dramını okuyacaksınız. F. 75 TL. EVREN YAYINLARI: P.K. 73 Beyazıt - İstanbul.

YON — 081

ŞİDDETLİ

BAS

AĞRILARINA
KARŞI

GRİPİN

Basarı ile kullanılır!

GRİPİN 4 saat ara ile günde 3 adet alınabilir

